KIYÂMET

﴿٧٥﴾ سُورَةُ الْقِيٰمَةِ

Buna hem Sûrei Kıyame, hem Lâuksimü Sûresi denilir. Hilâfsız, istisnasız Mekkîdir.

Âyetleri - Kırktır.

Kelimeleri - Yüz doksan dokuz.

Harfleri - Üçyüz elli iki.

Fasılası - هـ٠ر٠ق٠ى٠١٠ harfleridir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ لَآ اُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِۙ ﴿٢﴾ وَلَآ اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ
﴿٣﴾ اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهٗؕ ﴿٤﴾ بَلٰى قَادِرِينَ
عَلٰٓى اَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهٗ ﴿٥﴾ بَلْ يُرِيدُ الْاِنْسَانُ لِيَفْجُرَ اَمَامَهٗۚ
﴿٦﴾ يَسْـَٔلُ اَيَّانَ يَوْمُ الْقِيٰمَةِؕ ﴿٧﴾ فَاِذَا بَرِقَ الْبَصَرُۙ ﴿٨﴾
وَخَسَفَ الْقَمَرُۙ ﴿٩﴾ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُۙ ﴿١٠﴾ يَقُولُ
الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ اَيْنَ الْمَفَرُّۚ ﴿١١﴾ كَلَّا لَا وَزَرَۜ ﴿

Sh:»5471

﴿١٢﴾ اِلٰى رَبِّكَ يَوْمَئِذِ ِۨالْمُسْتَقَرُّۜ ﴿١٣﴾ يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ
يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَاَخَّرَۜ ﴿١٤﴾ بَلِ الْاِنْسَانُ عَلٰى نَفْسِهٖ بَصِيرَةٌۙ
﴿١٥﴾ وَلَوْ اَلْقٰى مَعَاذِيرَهٗؕ ﴿١٦﴾ لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ
بِهٖؕ ﴿١٧﴾ اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗۚ ﴿١٨﴾ فَاِذَا قَرَاْنَاهُ فَاتَّبِعْ
قُرْاٰنَهٗۚ ﴿١٩﴾ ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهٗؕ ﴿٢٠﴾ كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ
الْعَاجِلَةَۙ ﴿٢١﴾ وَتَذَرُونَ الْاٰخِرَةَؕ ﴿٢٢﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌۙ
﴿٢٣﴾ اِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌۚ ﴿٢٤﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌۙ ﴿٢٥﴾

تَظُنُّ اَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٦﴾ كَلَّآ اِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِىَۙ
﴿٢٧﴾ وَقِيلَ مَنْ رَاقٍۜ ﴿٢٨﴾ وَظَنَّ اَنَّهُ الْفِرَاقُۙ ﴿٢٩﴾
وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِۙ ﴿٣٠﴾ اِلٰى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ
﴿﴾ ع

Meali Şerifi

Yo... Kasem ederim o kalkım gününe (yevmi kıyameye) 1 Yine yo... Kasem ederim o pişman cana (nefsi levvameye) 2 İnsan sanırmı ki derleyemeyiz kemiklerini? 3 Evet derleriz kadir olarak tesviyeye bile parmaklarını 4 Fakat insan ister önünde fücur etmesini 5 Sorar: ne zaman diye o Kıyamet günü 6 Ne vakıt ki o göz şimşek çakar 7 Ve Ay tutulur 8 Ve Güneş ve Ay toplanır 9 Der o insan o gün: nereye kaçmalı?

Sh:»5472

(eynel'mefer) 10 Hayır hayır, yok bir siper 11 Rabbınadır ancak o gün karar 12 Ayıtılır insan o gün,

yaptıklarile mukaddem, müahhar 13 Doğrusu insan kendine karşı bir basîrettir 14 Dökse de ortaya ma'ziretlerini 15 Depretme ona dilini iyvedinden onu 16 Çünkü bize aiddir onun cem'i ve Kur'anı 17 Biz okudukmu o vakıt ta'kıyb et o Kur'anı 18 Sonra bize aiddir yine onun beyanı 19 Hayır hayır siz pişîni seviyorsunuz 20 Ve Âhıreti bırakıyorsunuz 21 Nice yüzler o gün ışılar parlar 22 Rabbına nâzır 23 Nice yüzler de o gün ekşir pusarır 24 Anlar ki kendilerine bel kıran yapılır 25 Hayır hayır ne zaman ki o can köprücüklere dayanır 26 Ve denilir: kim var bir okuyacak? 27 Ve sezer o dem temamelfirak 28 Ve dolaşır el ayak: bacağa bacak 29 Rabbınadır o gün yalnız mesak 30

1. ﴿لَآ أُقْسِمُ﴾ - kasemi nefiy değil, « لَا وَاللّٰهِ » hayır vallahi, yok vallahi, değil vallahi gibi nefiyden sonra kasemdir. Netekim İmriül'kays şöyle demiştir:

لا وابيك ابنة العامرى لا يدعى القوم انى افر

Cumhur, bu gibi « لا » ların sıla, ya'ni mücerred te'kid için ilâve edilmiş, zâid olduğunu söyler. (Sûrei Vakıada « فَلَآ أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ » bak) fakat Zemahşerînin beyanına göre kasemden evvel gelen bu « لا » « فَلَا وَرَبِّكَ لَايُؤْمِنُونَ » gibi kelâmın arasında olursa

kasemi te'kid için ziyade edilmiş sıladır. Netekim « لِئَلَّا يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتَابِ » de ılmi te'kid için ziyadedir. Lâkin bu Sûrede ve Sûrei Beledde olduğu gibi kelâmın ibtidasında vâkı' olduğu zaman sıla değil, nefiydir. Çünkü sıla kelâmın esnasında olur. Bu nefyin vechi şudur: bir şey'e yemîn etmek, onu büyütmek, ı'zam etmektir. Bunun başına harfi nefiy idhal etmekle sanki şöyle denilmiş gibi olur: «şu söyliyeceğim söz o kadar mühim

Sh:»5473

ve büyüktür ki bunun büyüklüğünü tanıtmak için kasem etmek bile etmemek gibidir, ya'ni ondan ziyade ta'zîme lâyıktır.» Bu ma'nâ ise kasemi takviye etmiş olacağından nefy ile te'kid edilmiş olur. Ba'zıları «kaseme hacet ve lüzum yok bu gayet kuvvetli ve belli» ma'nasiyle bu te'kidi ifade etmişler, ba'zıları da kasemden evvel geçmiş olan muhalif fikirleri redd için olduğunu söylemişlerdir. Bunu kasemden evvel muhatabanı zuhnini tahliye ma'nasiyle de iyzah edebilirizki şöyle demek olur: şimdi zihninden bütün muhalif fikirleri sil, söylenecek ve dinlenecek başka birşey yok ancak şu söyliyeceğim hâkikat vardır. Kasem ederimki ilh... Kasem, ma'lûmki yemîn demektir. Biz meâlde bu «lâ» yı, bu ma'nalara temass edebilmek için yo... Diye ifade etmeği muvafık gördük. ﴿بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ﴾ - Yevmi Kıyame, ölülerin

dirilip kalkması günü, kalkım günüki önü ölüm ve yıkım günüdür. Bununla kasemin cevabı ma'lûm olduğu için hezf edilmiştir. « اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ » cevabı makamına ikame olunmuştur. Zira Kıyamet gününe kasem onun muhakkak olacağına kasemdir. Bu ise şöyle demek olur: «kalkım gününe kasem ederimki siz muhakkak ba'solunacak, öldükten sonra kaldırılacaksınız 2.

﴿وَلَآ اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ﴾ - bu da aynî mazmunda olarak nefsi levvamenin tehakkukuna kasemdir. Nefsi levvame, levm edici nefis demektir. Bu da ya başkasını levm eden pek kınâyan nefis yâhud yaptığı günahların fenalığını anlayıp da kendini kınayan, peşîman nefis demek olabilir. İkincisi daha ma'ruf ve meşhurdur. Onun için nefisler: nefsi emmare, nefsi levvame, nefsi mutmeinne, nefsi mülheme, nefsi zekiyye, nefsi razıye, nefsi merdıyye diye yedi mertebeye kadar sayılırki her biri terbiye ve riyazat ile sülûkte bir mertebedir. Ya'ni Kıyamet günü muhakkak olacak ve ona inanmak istemiyen

emmara nefisler o gün kendisini çok levm edecek, Dünyada yaptıkları gafletlere, günahlara çok peşîman olacaklar, hattâ her nefis kendisini levm edecek, Dünyada yaptığı kusura peşîman olacak, daha iyi neye

çalışmadım, daha güzel işler neye yapmadım diye peşîmanlık edecektir. Bu suretle nefsi levvameye kasem «o gün mütehakkık olan levmindeki acılığın ehemmiyyetine ve büyüklüğüne tenbih için demek olur. 3. ﴿اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهٗ﴾ Kasemlerin cevabları makamındadır. Ah nes ibni Şureykın damadı Adiyy ibni Ebî rabî'a, Hazreti Peygamberin komşusu idi ve bu ikisi hakkında Resulullah « اَللّٰهُمَّ اكْفِنِى جَارَ السُّوءِ » Allahım bana kötü komşumun hakkından gel» derdi. Adiyy birgün Resulullaha: Ya Muhammed bana o kıyamet gününden haber ver bakalım, o ne zaman ve nasıl olacak? Demişti, Resulullah da haber vermişti, onun üzerine Adiyy: ya Muhammed ben onu gözümle görsem yine tasdîk etmem ve sana inanmam, Allah o kemiklerimi toplayacak? Demişti. Ebu Cehil de: Muhammed, Allah tealânın bu kemikleri çürüyüp dağıldıktan sonra toplayıp yeni bir hılkatle iade edeceğinimi zu'mediyor? Demişti, bu Sûre bunların biri sebebiyle nâzil olduğu rivayet olunuyor. Bundan dolayı « الْاِنْسَانُ » ı ahde haml etmek istiyenler olmuş ise de sebebi nüzul tahsîs ve ta'yini iycab etmiyeceğinden zâhiri vechile cinse mahmul olması doğrudur. Bundan her insanın böyle zannetmesi de lâzım gelmez. 4. ﴿بَلٰى﴾ - Harfi tasdîktir. Şu kadarki ne'am, lâ, evet, hayır gibi degil, nefyi isbat suretiyle tasdîk ve takrir eden bir harfi tasdîktir. Meselâ daha gelmedimi? Suâline karşı evet yâhud hayır denilse evel gelmedi hayır gelmedi denilmiş gibi olduğu halde «belâ» denildiği zaman «evet geldi» denilmiş olur. Onun için biz « بَلَى » harfini fi'li zikretmeksizin sadece

Sh:»5475

terceme edemiyoruz. Burada « اَلَّنْ نَجْمَعَ » « بَلَى » ye mukabil « بَلَى نَجْمَعُ » demektir. ﴿قَادِرِينَ﴾ - de mukadder « نَجْمَعُ » nün fâ'ilinden hâldir. Meali: evet biz onun kemiklerini öyle cemeder; derler toprazki ﴿عَلَى اَنْ نُسَوِّىَ بَنَانَهُ﴾ parmaklarını bile tesviyeye kadir olarak - ya'ni sade o iri kemikleri değil, bedenin en ince teşkilâtına varıncaya hepsini, hattâ gövdesinin, etrafının en ince uçları olan parmaklarını uçlarındaki inceliklere varıncıya kadar tamamiyle tesviye etmek şartiyle derleyip toplamağa kadiriz. Parmakların uçlarının hılkatında bu suretle inceliğe işaret edilmiş olması zâhirî ve basît bir şey değil, onların hılkatinde göründüğünden çok derin ve ehemmiyyetli incelikler bulunduğuna delâlet eder. Evvelâ insan en mühim işlerini ellerile yapar, onun için el kudretim timsali oddolunur. Şu iş onun elindedir. Elinden gelir, eli dardır, eli geniştir, eli uzundur, eli kısadır, eli açıktır, eli sıkıdır. Gibi kudret mefhumuna tealluk eden ifadelerin ele nisbet edildiği kadar hiç bir uzve nisbet edildiği yoktur denilebilir. Sonra elin bütün kıymeti ise parmaklardadır. El ile yapılan bütün işler parmakla alâkadardır. Onun için on parmağın diyeti iki el diyetine müsavîdir. Fülân işte onun parmağı var, denilmek de parmağın te'sir ve kudret nişânesi olduğunu anlatır. Parmakların bütün incelikleri de uçlarındadır.

Parmaklarda ve parmak uçlarında öyle acîb bir san'at ve öyle ince bir hassasiyyet vardır ki Teşrihın, Ilmi ensacın incelikleri bile onu ihataya kâfi gelmez. Lâmise kuvvesinin hemen hemen bütün incelikleri onlarda toplanmıştır. Kaba bir misal ile: karanlık bir gecede meselâ bir kilâr veya bir dükkânda gezinirken elinizdeki bir baston ile şuraya buraya dürttükçe şu taş, şu toprak, şu un çuvalı, şu pirinç veya bulgur çuvalı, şu kahve veya fasulye çuvalı, şu şeker,

Sh:»5476

şu kömür çuvalı diye bir çok şeyler ayırabilirsiniz ki bütün bunlar bastondan gelebilen türlü ihtizazatın tenevvüatını parmaklarınızın sinir uçlarıile aldığı ıhsâsât şebekesinin incelikleridir. Bir taraftan silâh gibi bir çok şeylere mukavemet eden tırnakların sertliğile mütenasib adalelerinin dayanıklı teşkilâtı içinde böyle muhtelif zarafet ve incelikleri ihtiva eden ve büyük büyük çekiç ve külünk darbeleriyle, yazı, nakış, resim, tezhib, tahrir daramalır gibi en rakîk çizgileri çizen rakîk ve zarif kalemleri, fırçaları, iğneleri i'mal ve idareye âlet olan parmaklar ve uçları hemen hemen insanlardan sudur eden amellerin en mühim kısmının tecellî ettiği hılkat ünbubeleridir. Ki bunların tamam okunması bilinse bir insanın her şey'ini dinemezse de pek çok hususiyyetlerini ifade ettikleri anlaşılır. Şu halde parmaklarını bile tesviyeye kadir olarak denilmekte o

insanın ellerinden çıkan iyi kötü bütün a'mâl ve asâr ile beraber denilmek gibi derin bir ma'na vardır.

Bunları yaratan elbette yine derleyip toplamağa kadirdir. Evet Allah tealâ insanın bütün hususiyyetlerini bir

hücrede toplayıp temassül ettirmeğe kadirdir. Nasılki kuyruk sokumundan acüzüzzenebden bir zerre içinde

bir insanın bütün hususiyyetlerini toplar. İnsanın o zannı esas i'tibariyle bu kudreti hiç hissetmediğinden

değil 5. ﴿بَلْ يُرِيدُ الْاِنْسَانُ لِيَفْجُرَ اَمَامَهٗۚ﴾ fakat insan, ya'ni fâcir insan önünde

fücur etmesini ister - şehvetlarinden, ma'siyetlerinden, lezzetlerinden ayrılmamasını, ileride onlara devam

etmesini ve hattâ ilel'ebet fısk-u fücur ile rabbına karşı terbiyesizlik etmesini ister fücurda devamı salâha

tercih eyler de istihza' tarzında çapgınlıkla 6. ﴿يَسْـَٔلُ اَيَّانَ يَوْمُ الْقِيٰمَةِۜ﴾ sorar ne

zaman o Kıyamet günü diye - lâkin sonra o kıyametin başlangıcı başladımı gözü açılır, Dünyanın her

taraftan başına yıkılmakta olduğunu

görür, dehşetler içinde kalır, yaptıklarına peşîman olur, kendini levm zamanı gelir çatar, halbuki son

peşîmanlık fayda vermez, hak yerini bulur. İşte o suâle karşı ölüm ve yıkım emârelerinin görünmege

başladığı, Kıyamet başlangıcı anlatılarak buyuruluyorki: 7. ﴿فَاِذَا بَرِقَ الْبَصَرُۙ﴾ derken ne

zamanki göz şimşek çakar -

BERKI BASAR, gözün şimşek çakması, nâgehan tepesinde çakan şimşekten ma'ruz olduğu dehşet ve şiddet halinden mecaz olarak ansızın başına gelen mühlik hadisenin şiddetli âlâm ve ıztırabiyle dehşet ve hayret içinde duyulan kesgin intibahı ifade ederki bu sırada hâkikat yıldırımının yaldırayışı içînde insanın gözünden bütün Dünya yerinden oynayıp silinmeğe başlar 8. ﴿وَخَسَفَ الْقَمَرُۙ﴾ ve Ay tutulur. - Burada

HUSUFI KAMER, Kamerin Şemse istıkbali halinde aralarına Arz gölgesinin haylûleti demek olan ma'ruf Ay tutulmak ma'nasına da olabilirse de hafif kalır. Bu daha ziyade o güne mahsûs bir tecellî olmak üzere nıra Kamerin zâil olup o şimşek çakan göze görünmez olması veya puslu, hazîn bir manzara içinde kalması halini anlatır. Ya'ni mehtabında zevk-u safa ettiği o mahi tabân söner, puslanır, kararır görünmez olur. 9. ﴿وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُۙ﴾ Ve Şems-ü Kamer cem' olunur. Toplanır - Şimşek manzarasında olduğu gibi kursı Şems ile kursı Kamer, yerlerinden oynatılarak çalkanır çalkanır bir araya gelir. Şems ile Kamerin ictimaı ta'bir olunan mihak gecesi gibi Ay ve Güneş bir araya gelmiş ve fakat yalnız Ay değil, Güneş de deryayı ademe dalmış, görünmez olmuş bulunur. 10.

﴿اَيْنَ الْمَفَرُّۚ﴾ Der o insan o gün ﴿يَقُولُ الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ﴾

Sh:»5478

EYNELMEFER - nereye kaçmalı. Meferr, firar ma'nasına mimli masdardır. O fâcir insan o vakıt dehşetten kaçacak yer arar ye'sinden, şaşkınlığından böyle der. Bu, ye's ifade eden bir istifhamı inkârîdir. « كَلَّا لَا وَزَرَ » Bu, ye'si tasrihtir. Maamafih şaşkınlıkla hakikî istifham da olabilir. u surette de « كَلَّا لَا وَزَرَ » tarafı ilâhîden o gün cevabı redd veya bugün beyandır şöyleki: 11. ﴿كَلَّا لَا وَزَرَ﴾ hayır hayır yok bir kaçacak sığınacak yer -

VEZER, aslında ağırlık ma'nasından cebeli meni', sarp ve muhkem dağ demektir. Böyle dağlar firarîlerin sığındıkları yerler olduğu için gerek dağ, gerek kal'a, gerek silâh gerek insan ve saire mutlaka melce', sığınak, sığınacak yer veya er veya siper ma'nasında şâyi' olmuş turki şâirin:

لعمرك ما للفتى من وزر من الموت يدركه والكبر

Ömrüne kasem ederimki yiğite yetişecek ölümden ve ihtiyarlıktan sığınacak bir yer, bir penah yoktur.

Demekki « كَلَّا لَا وَزَرَ » kavli o gün eynelmefer diyen insanın sözünü hikâye olmak muhtemil olduğu gibi o gün onu redd için yâhud bugün ıhtar için doğrudan doğru kelâmı ilâhîden olmak da muhtemildir. Şu da onu beyan zımnında istînaftır: 112. ﴿اِلٰى رَبِّكَ يَوْمَئِذِ ِۚ الْمُسْتَقَرُّ ۭ﴾ rabbınadır o gün ancak karar -

MÜSTEKARR, istıkrar ma'nasına mimli masdardır. Karargâh ma'nasına ismi mekân da olabilir. Ya'ni o gün her kim olursa olsun kulların sığınma kararı ancak rabbın Allah tealâyadır. Ondan kaçmak istiyenler de o gün ondan başka sığınacak hiç bir penah bulamazlar. Son karar ona veya onun emrine varılmaktır, Diger bir ma'na ile, o gün insanların varacakları karargâhı Cennetmi Cehennemmi ta'yin etmek rabbına aiddir. Bu hıtab

o gün kaçacak yer arıyan insana değil, seyyidi muhatabîn olan Resuli Ekreme, dolayısiyle de alelumum insanlara beyanı hakikattir. 13. ﴿نَبَّؤُا الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ﴾ insan o gün ayıtılır; haber verilir - ya'ni kendine haber verilir, yâhud insanın ne olduğu, hakkı neden ibaret bulunduğu hayır veya şer

anlatılır. ﴿بِمَا قَدَّمَ وَاَخَّرَ﴾ Mukaddem ve muahhar yaptıklarıyla - evvel yaptığı ve sonra yaptığı amelleriyle yâhud yaptığı, Âhıret için takdim ettiği ve yapmayıp geri bıraktığı, iyi veya kötü, hasenat veya seyyiat bütün işleriyle anılır, anlatılır. Hisaba çekilir. İşte o vakıt tam gözü açılır. Maamafih insan olana bunları anlatmağa lüzum bile yoktur. Çünkü 14. ﴿بَلِ الْاِنْسَانُ عَلٰى نَفْسِهٖ بَصِيرَةٌ﴾ doğrusu insan kendine karşı bir basîrettir. - Bu âyet çok şayanı dikkattir. Burada insanın tam hakikati ta'rif edilmiştir. İnsan ne yaptığını bilmiyecek bir bedenden ıbaret değil, kendine şu'uru olan kendini kendi vicdanında duyan bir basîret diye anlatılmıştırki nefsi natıkayı iş'ar eder. İnsanın hakikati, böyle kendine karşı bir basîret olduğu için insan olan kendinde olup biten, ya'ni ruhuna, şuuruna ilişmiş bulunan her şey'i duyar. Yaptığı bütün ef'al ve harekâtına kendi vicdanında kendisi şâhid bulunur, 15. ﴿وَلَوْ اَلْقٰى مَعَاذِيرَهٗ﴾ Ve her ne kadar ortaya ma'ziretlerini sayar dökerse de: yaptığı işler hakkında, hisab ve suâl hengâmında başkalarına karşı kendisini ma'zur göstermek için türlü ma'ziretler beyanına kalkarsa da ne yaptığını, ma'ziretlerinin doğru olup olmadığını kendi nefsinde, kendi ruh ve vicdanında bilir. - Şu halde insanın hakikati başkasına karşı görünen söylenen değil, onun kendi nefsinde kendi vicdanında duyduğu ne ise odur. Âhırette Allah yanında göreceği de ondan ıbarettir. İnsan söylediği bir sözün yalan olduğunu kendisi

bilip dururken halka karşı kendisini doğru göstermek için ne kadar ma'ziret saysa dökse o kendi bilirki kendi nazarında yalancıdır. Binaenaleyh halk nazarında doğru da sayılsa hak nazarında yalancıdır. Halka iyi görünmekle, şu, bu ma'ziretler saymakla kendi vicdanında bilip durduğu hakikati değiştiremiyeceği gibi hak nazarında hiç değiştiremez. O halde halk ne söylerse söylesin, kendisi ne kadar ma'ziret serd ederse etsin insan huzurı hakta haddizatindeki hakikatiyle karşılaşacak, kendisi kendi aleyhine şâhid olacaktır. Onun için insan kendini gözetmeli, haddizatinde iyi olmağa çalışmalı, kötü işler yapıp da şöyle böyle ma'ziretler saymağa kalkışmamalı, kendisini, keyfinin, temenniyatının sevkıne göre değil, hak göziyle ve vicdanının bütün samîmiyyetiyle dinleyip gözeterek hareket etmelidirki hakk ile nâ hakkı, hayır ile şerri iyi temyiz edebilsin. Kendi aleyhine şâhid olmasın. Bu münasebetle Peygamberin kendine aid olmak üzere buyuruluyorki 16. ﴿لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ﴾ ona dilini depretme ﴿لِتَعْجَلَ بِهِۦٓ﴾ onu iveceksin diye - ilh... Bu âyetteki « بِهِۦ » zamirlerinin merci'i zâhir değildir. Hıtab, mutlak insana olsaydı ma'ziretlerini sayıp dökmeğe kalkışan insanın nefsindekine, ya'ni vicdanındaki ne raci' olabilirdi ve şöyle demek olurdu, ey insan, o gün hisab başında hakkın huzurunda vicdanındakini acele söyleyip de işin

içinden çıkacağım diye telâş etme, sakın, dilini bile oynatma, zira onu, o bildiklerini derleyip toplıyan sen değilsin biziz, biz onu derler toplar sana okuruz, sen yalnız bizim okuduğumuzun ardınca gel, ki o vakıt tam hakkı söylemiş, yanlışlığa düşmemiş olursun. Filvakı' bu âyetin revişinden bu ma'nâ da anlaşılmaz değildir. Lâkin hıtab bil'hassa Peygambere olmak ve sonra da Kur'an denilmiş bulunmak ı'tibariyle bu « بِهِ » zamirinin evvelâ, bu sırada Peygamberin kalbine nâzil olmakta bulunan Kur'ana raci' olması ıktiza eder. Zira zamirin mercıı ma'nen

Sh:»5481

veya hukmen geçmiş olmak kâfi olduğu ve « اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ » gibi bir çok yerlerde Kur'anın ismi geçmeden makam karînesiyle ona zamir gönderile geldiği ma'lûm olmakla beraber burada siyakın buna bir delâleti mahsusası da vardır. Onun için tefsirler bu « بِهِ » zamirlerinin Kur'ana raci' olduğunu beyan etmektedirler. Tirmizîde bunun sebebi nüzulünü Saıyd ibni Cübery, İbni Abbastan şöyle rivayet eylemiştir: Kur'an nâzil olurken Resulullah iyi bellemek için dilini dudaklarını depretirdi, bunun üzerine Allah tealâ « لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ » yi indirdi اهـ. Anlaşılıyor ki Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vessellem bu Sûre nâzil olurken bilhassa bu noktada lisanını depretmiş,

acele okumak istemişti, bu âyet de bunun üzerine nâzil olmuş ve iyi zabt etmek için evvel emirde hareketsiz dinlemek emr olunmuştur. Ya'ni Kur'an kalbine, basîretine nâzil olurken sâde dinle, acele okumak için dilini oynatma 17. ﴿اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْاٰنَهٗۚ﴾ çünkü bize aiddir onun cem'ı ve Kur'anı - ya'ni tamamını toplayıp Kur'an halinde tesbit ederek okutmak bizim teahhüd etmiş olduğumuz bir iştir. Onu sana indiren okutacaktır. 18. ﴿فَاِذَا قَرَاْنَاهُ﴾ onun için biz onu okuduğumuzda - Cibril kırâetini bitirdiğinde ﴿فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهٗۚ﴾ o vakıt onun okuduğunu ta'kıyb et - ardınca peyderpey oku 19. ﴿ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهٗؕ﴾ sonra beyanı da bize aiddir. Lüzûm ve ihtiyac hasıl oldukça vücuhi beyandan biriyle muradın beyan ve iyzahı da bize aiddir. Ilmi usulde tafsîl olunduğu üzere beyanın vücuhu beştir: beyanı takrir, beyanı tefsîr, beyanı tağyir, beyan tebdil, beyanı zarurettir. Bu suretle Kur'anın bir çok âyetleri birbirlerini beyan ederler. Burada dikkate şayan olan noktalardan birisi de şudur ki « ﴿جَمْعَهُ وَقُرْاٰنَهٗۚ﴾ ، ﴿فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهٗۚ﴾ » âyetlerinde Kur'an, isim değil, kırâet ma'nâsına

ruchan vezninde masdardır. İkincisi makrüvv ma'nâsına da olabilir. bu münasebetle burada evvelce zikr

ettiğimiz ma'nâya da bir nevi' işaret vardır. Nefsine basîret olan insan her hangi mühim bir hâdise karşısında vicdanının derinliğindeki hatıratı hakkı hakkıyle dinlemek ve kendi nefsine karşı şâhid olmak için acele etmemeli, nefsinin temayulâtını karıştırmıyarak samîmıyyet ve te'enni ile dinleyip ona göre hareket etmelidir. Netekim « اِسْتَفْتِ قَلْبِكَ وَلَو اَفْتَاكَ الْمُفْتُونَ = kalbine danış müftîler sana fetva verseler bile» hadîsi şerifinde ve istihare hadîslerinde bu ma'nâ beyan edilmiş olduğu gibi « لَا يَزَالُ الْعَبْدُ يَتَقَرَّبُ اِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى اَكُونَ سَمْعَهُ وَ بَصَرَهُ الخ... » Hadîsi kudsîsindede bu ma'nâ vardır. Enbiyanın vahyinden maada ilhamat umum için esbabı ılimden değil ise de amellerin hukmü niyyete bağlı ve niyyet umurı kalbiyyeden olduğu ve bunda şehadeti vicdanın ehemmiyyeti büyük olduğu gibi bil'hassa insan ef'al ve akvalinde kendi vicdanına sadık olabilmek için ruhundaki bütün ma'lumatı ve delâili gereği gibi dinlemek ve fücurunu, takvâsını, Allahın ilham ettiği gibi sezerek ona göre fi'liyyata girişmek dahi nüfusı mülhemenin şıarındandır. Çünkü huzurı hakka insan onunla çıkacaktır. Ve işte bu ma'naya işarettirki bu âyetleri bu Sûrede bir istitrad halinde bırakmıyarak evvelini âhirine temamen yapıştırmıştır. 20. ﴿كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ﴾ bu da Peygambere hıtabdan sonra umuma hıtabdır. Burada « كَلَّا » aceleyi reddir. «Hakka» ma'nâsına olduğu da söylenmiştir. ﴿الْعَاجِلَةَ﴾ Pişîn - ya'ni Dünya, zira mukabilinde 21. ﴿وَتَذَرُونَ الْاٰخِرَةَ﴾ - burada kelâm temamen Âhırete intikal etmiş bulunuyor ki Kıyametin,

ba'sin fasıl günü olan hengâmına gelmiş bulunuyor. 22. ﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ﴾ nice

yüzler o gün nedaretlidir. - Muvaffakıyyet

Sh:»5483

neş'esiyle sürur içinde ışılar parıldar. Çünkü 23. ﴿اِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ rabbına nâzırdır. -

Onun cemaline bakmaktadır. Ehli sünnet bu bakışı rü'yet ma'nasiyle anlayarak Âhırette mü'minlerin

cemalullâhi rü'yetini isbat etmişlerdir. « لَنْ تَرَانِى » ye sarılan Mu'tezile de bu bakışı intizar

ma'nasına haml eylemişlerdir. Halbuki gayeye irmiyen intizarın neticesi neş'e değil, inkisarı hayal ile elem

olacağından burada sade intizar ma'nasının doğru olamıyacağını anlatır. 24.

﴿وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ﴾ Nice yüzler de o gün pusarır - eleminden ekşir, kararır, pursarır -

25. ﴿تَظُنُّ﴾ - burada zann cezmen ve yakînen anlamak ma'nasınadır. Ya'ni anlarki

﴿اَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ﴾ kendilerine fâkıre yapılacaktır.-

FÂKIRE, büyük mûsibet dahiyei azîme demektirki amudifikarîye isabet eden, ya'ni belleri kırıp hurdühaş

eyliyen şiddet ma'nasına gelir. Ba'zıları devenin burnunu dağlamak ma'nasına fakrden geldiğini

söylemişlerdir. Birisi şiddetini, birisi de azâbın acılığını ifade eder. Lisanımızda filân iş fülânın belini kırdı ta'biri kullanılmak i'tibariyle biz buna mealde «bel kıran» demeyi muvafık bulduk. İşte Âhıreti bırakıp, sonunu düşünmeyip de yalnız pîşine, Dünyaya mahabbet etmenin neticesi budur, bu beller kıran fâkıredir. Buraya kadar Kıyametin kısmen Dünyaya tealluk eden yıkım manzarasındaki dehşet sonra da Âhırete tealluk eden biri tecellii cemâle, bir tecellii celâle aid olan iki akıbet beyan olunduktan sonra hayatı Dünyanın sonu ve Âhıretin ilk kapısı ve ferdin Kıyameti demek olan ölüm ve sekeratı mevt hali tasvir olunarak Âhıreti bırakıp da Dünyaya mahabbet edenlerin belini kıran fâkıre Âhırete de kalmayıp Dünyadan

Sh:»5484

başladığı anlatılmak üzere buyuruluyorki: 26. ﴿كَلَّآ اِذَا﴾ « كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ » ye nâzır olup âcileye mahabbetle Âhıreti terkten tahzir ve mevt halini tasvirdir. ﴿بَلَغَتِ﴾ - zamiri, Dünyaya mahabbet eden nefse yâhud o karîne ile ruha raci'dir. ﴿التَّرَاقِىَ﴾ - Terkuvenin cem'idirki boyunun dibinden kollara doğru olan köprücük kemiklerine denir. 27. ﴿مَنْ رَاقٍ﴾ - Rak, rakî, ya'ni rukye, irvâsâ yapan, naçarlık hallerinde son bir tedbir olmak üzere muraceat edilen okuyucu, bir nefes edici

veya kavlî, fi'lî bir irvâsâcı demektirki ölüm halinde çağırılan cismanî veya ruhanî tabîbden, hekimden ve okuyucudan eamm olabilirse de daha ziyade ruhanî olan okuyucu da zâhirdir. İnanan da inanmıyan da son bir tesellî olmak üzere ona muraceat eder. Burada « **من** » bir sekte ile okunur, ki bunda lâfzî ve ma'nevî iki nükte vardır.

BİRİSİ, sekte yapılmadığı takdirde «nun», «ra» da idgamı bilâgunni yapılmak lâzım gelip « ﴿مَنْ رَاقٍ﴾ » «merrak» gibi okunmuş, ya'ni çorbacı denilmiş gibi olacağından sekte ile bu iltibâs kat' edilmiş olur.

İKİNCİSİ de bu lâhza nefesin kesildiği bir sekte lâhzası olduğuna bir tenbih olur. O râkî çağırılır çağırılmaz, bulunur bulunmaz o cihet başka fakat o lâhzada bu söylenir 28. ﴿وَظَنَّ﴾ ve sezer, anlar - o can çekiştiren, nefesi tıkanan muhtazar o demde anlarki ﴿اَنَّهُ﴾ o - başına gelen emrihak ﴿الْفِرَاقُ﴾ tam firaktır. - Sevgilisinden sevgili Dünyasından ve ni'metlerinden ve bütün a'zalarının yek diğerinden elveda', elfırak diye diye hicranlar içinde ayrıldığı

tam ayrılıktır. O dem o bunu anlamış 29. ﴿وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِۙ﴾ ve sak saka dolaşmıştır. - Ölüm acısiyle el ayak karışmış, bacak bacağa dolaşmıştır. 30. ﴿اِلٰى رَبِّكَ يَوْمَئِذِ ِۚ الْمَسَاقُ ۧ﴾.

MESAK da sevk ma'nasına mimli masdardır. Ya'ni o gün kişi yakalanır, başka birine değil, ancak rabbına sevk edilir. Hisabı görülmek, cezası verilmek üzere cebren ve kahren onun huzuruna götürülür. İşte Dünyanın sonu. Bu Âhıreti bırakıp da pîşin Dünyayı sevenlerin halâs ve visal neş'esiyle gülümsedikleri bu lâhza Dünya mahabbetine sargın ruhlar için böyle elîm bir firak, nihayetsiz bir hicran, ebedî bir sürgündür. Evet o gün o can her şeyden ayrılıp yalnız rabbına sevk edilecektir, ya Muhammed!

﴿٣١﴾ فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلّٰىۙ ﴿٣٢﴾ وَلٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰىۙ ﴿٣٣﴾ ثُمَّ ذَهَبَ اِلٰٓى اَهْلِهٖ يَتَمَطّٰىۖ ﴿٣٤﴾ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰىۙ ﴿٣٥﴾ ثُمَّ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰىۖ ﴿٣٦﴾ اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُتْرَكَ سُدًىۖ ﴿٣٧﴾ اَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنٰىۙ ﴿٣٨﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰىۙ ﴿٣٩﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ

وَالْاُنْثٰىۗ ﴿٤٠﴾ اَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْيِۦَ الْمَوْتٰى﴿﴾

Sh:»5486

Meali Şerifi

Fakat o ne sadaka verdi ne namaz kıldı 31 Ve lâkin yalan dedi ve döndü 32 Sonra da gerneşe gerneşe ehline gitti 33 Gerektir sana o belâ gerek 34 Evet, gerektir sana o belâ gerek 35 Sanır mı insan muhmel bırakıla 36 Değilmiydi bir nutfe dökülen menîden? 37 Sonra bir aleka, oldu derken biçimine koydu, derken tesviye etti de 38 Yapdı ondan da iki eşi: erkek ve dişi 39 O, ölüleri diriltmeye kadir değil mi? 40

31. ﴿فَلَا صَدَّقَ﴾ - Bunu ekser müfessirîn iyman ma'nasına tasdîkten olmak üzere tefsîr etmişlerdirki zâhiri de budur. Lâkin Ebu Hayyanın dediği gibi ba'zıları da sadakadan olarak, sadaka vermedi diye tefsîr etmişlerdirki bunda ziyade bir ma'na var. Evvelkinde « وَلٰكِنْ كَذَّبَ » mücerred te'kit gibi kalmış olacağından bu ma'na daha faydalıdır. Ve evvelki Sûredeki « لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّيْنَۙ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِيْنَۙ » mazmununa da

mutabıktır. Çünkü tasdîk, tesadduk ma'nasına da gelir. İkisinde de bunun «fa» ile yukarıya rabtı şu mazmunu ifade yler: fakat o Dünya zevk ve mahabbetine dalıp da nihayet böyle rabbına sevk olunacak olan ve ne zaman o Kıyamet günü diyen o fâcir can, ne yüzle rabbına varacak? Çünkü o Dünyada ilerisini ne tasdîk etti, ne Allah için bir amel işledi, ne sadaka verdi, ne namaz kıldı, ve lâkin Allahı, Peygamberi Kur'anı, Âhıreti inkâr etti yalan dedi ve hakka karşı arkasını döndü tâatta bulunmadı. Sonra da bununla iftihar ederek gerneşe gerneşe, kurula kurula ehline, evine veya iline keyif çatmaya gitti. Şimdi bu adam sonunda Dünyadan uzak bir hicran ile varacağı rabbına ne yüzle varacak? Şübhe yokki bu adam o gün gülecek yüzlerden değil. Kendilerine fâkıre yapılacak, belleri kırılacak, belâsını bulacak pusarık; kara yüzlülerdendir. Bu âyetlerin iycaz içinde bu ma'nalara daha revnaklı delâletleri vardır. Onun için o gibilere

Sh:»5487

şöyle buyuruluyor: 35. ﴿اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى﴾ - Arabcada « اَوْلٰى لَكَ » ta'biri Türkçemizde «gerekti sana bu belâ oh olsun» demek gibi bir duâ ve teşeffî makamında kullanılır. Ma'lûmumuz olan « اَوْلٰى » dan « وَيْلُ » evlâ ve elyaktır sana o veyl ü helâk» ma'nasınadır. Ba'zıları

da bu « اَوْلٰى » nın « اَوْلٰى لَكَ الْوَيْلُ » kelimesinden maklûb olarak en büyük veyl başına olsun demek olduğunu söylemişlerdir. Bu âyetin Ebu cehil hakkında nâzil olduğu rivayeti geçmişti. Maamafih mazmunun emsaline de şumulü zâhir olduğunda şübhe yoktur. 36.

﴿اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُتْرَكَ سُدًى﴾ .

SÜDÂ, mühmel, teklifsiz, başı boş, kendi keyfine bırakılmış ilişiksiz demektir. 37.

﴿اَلَمْ يَكُ نُطْفَةً الخ...﴾ - Mezkûr zannın butlânını isbat ile hatimeye ihzardır.

﴿اَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلٰى اَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتٰى﴾

Bu Sûre okunduğu zaman Âhirinde « بَلٰى » denilmesi, Velmürselâtü âhirinde « اٰمَنَّا بِاللّٰهِ » denilmesi «Vettîni vezzeytuni» nin âhirinde « بَلٰى وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ » denilmesi Resulullahdan Ebu Hüreyre hadîsiyle, Ahmed, Ebu Davud, Hâkim, Beyhekî gibi muhaddisîn ve müfessirîn tarafından rivayet edilmiştir.